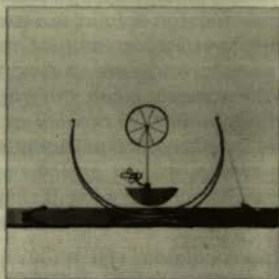

ΘΟΔΩΡΟΣ

ΑΝΑ ΚΑΤΑΛΗΨΗ

Έκδοση / έκδοση

τελούν σύντομη, επιγραμματική και κυρίως γραμμική παράθεση σκεπτικού, για την περιγραφή, αποτύπωση ενός νοητικού όλου, που τείνει να αιτιολογήσει μια στάση-άποψη του συγγραφέα επί ενός σαφώς ορισμένου και περιχαρακωμένου, δομημένου αντικειμένου. Η ευχάριστη έκπληξη των κειμένων είναι ότι ο Θόδωρος παραβιάζει το σχήμα αυτό ευ-

θύς εξ αρχής, και στη συνέχεια συστηματικά παραβαίνει τους «κανόνες», που ο κοινός νους έχει καθιερώσει ως γραμμική πλεύσης των επιδιδομένων σε αυτό το συγγραφικό είδος.

Λόγος ασυνεχής, αναρτητικός, συνειρμικός που θέτει ένα ζήτημα για να το αναρέσει σωτηρά στην πορεία, παρεκκλίνοντας προς την αναζήτηση των «άλλων» στοιχείων - φαινομενικά εκτός δομής του- τα οποία όμως ορίζουν εξίσου το αντικείμενο, έστω και μέσω του οικειοθελούς ή καταναγκαστικού αποκλεισμού τους. Διότι το αντικείμενο του Λόγου ορίζεται εξίσου από όσα μέρη το συνπαταρτίζουν, μαζί και από το πλέγμα των σχέσεων στο οποίο αυτά εμβαπίζονται, αλλά και από τα «εκτός», ή μάλλον σε ίσο βαθμό από τα «εκτός» και τα «εντός». Θα τολμούσαμε να πούμε ότι το αντικείμενο του Λόγου, το νοητικό συγκεκριμένο που είναι ανθρώπινο δημιούργημα («έννοια») και δεν ταυτίζεται με το πραγματικό αντίστοιχο του που απαντάται στη φύση, προσδιορίζεται μάλλον από εκείνη τη λεπτή, αόρατη χάραξη που το περι-ορίζει, παρά από κάποια συνδυαστική ιδίων γνωρισμάτων που του προσδίδουν ταυτότητα. Να προχωρήσουμε ακόμη περισσότερο λέγοντας ότι - κατά τη γνώμη μας, που ενισχύεται από την ανάγνωση των κειμένων - δεν είναι καν αυτή η χάραξη («διαχωριστική γραμμή») που μετράει, αλλά πολύ περισσότερο οι συνεχείς μετατοπίσεις της, που αυτές ορίζουν πολύ καλύτερα το α-

ντικείμενο. Διότι μόνο έτσι κάνουν ορατή τη χάραξη αυτή, κάπως σαν τον ενισχυτή που ανιχνεύει ένα σήμα-δείγμα επικινοβίας -μέσα από ένα λουτρό λευκού θορύβου. Αυτή η διαρκής μετατόπιση-αμφισβήτηση της χάραξης, των ορίων ενός νοητικού αντικειμένου, είναι μια συνειδητή λειτουργία ανιχνεύσης, αποκάλυψης της δομής, «αποδόμησής» του, η οποία αναδεικνύει πολύ περισσότερα στοιχεία του ερευνώμενου αντικειμένου από κάποιες «βαθείες τομές» που αποκαλύπτουν καταστρέφοντας. Θα λέγαμε αυθαιρέτως μεταφορικά, ότι ο συγγραφέας δεν ξεχνά την τέχνη του: ασκεί τη γλυπτική πάνω στο λόγο, λαξυδώντας το φαινομενικά ακατέργαστο υλικό, κατά τρόπο που η κάθε μορφή που αποκάλυπτεται να κρύβει μια άλλη, σε μια διαρκή διαδικασία που δεν φαίνεται να έχει τέλος.

Η παρουσίαση αυτή επηρεάστηκε από τη μορφή των κειμένων. Θα μπορούσαμε να είχαμε καταφύγει στην περιγραφή-απαρίθμηση των φαινομενολογικών όψεων των επιφυλλίδων (θεματολογία, περιεχόμενο-περίγραμμα). Πιστεύουμε όμως ότι κάτι τέτοιο θα είχε επιβάλει στα κείμενα ένα ασφυκτικό πλαίσιο, αναντίστοιχο της προβληματικής τους. Ελπίζουμε όμως, η ελευθερία της συνειρμικής γραφής, που επιλέξαμε σε τούτη τη σύντομη παρουσίαση, να ανταποκρίνεται καλύτερα στο πνεύμα των κειμένων.

Επετειακά

Εορτασμός της 25ης Μαρτίου

Από την άλωση της Βασιλεύουσας στην Ελευθερία

Στην αίθουσα Τελετών του Πολυτεχνείου (Πατησίων), γιορτάστηκε με μεγάλη λαμπρότητα η επέτειος της 25ης Μαρτίου 1821.

Τον Πανηγυρικό της ημέρας, με θέμα «Από την άλωση της Βασιλεύουσας στην Ελευθερία. Το χρονικό και το διδάγμα της Ελληνικής εποποιίας» εκφώνησε ο καθηγητής του Τμήματος Μηχανικών Μεταλλείων Μεταλλουργών Ιωάννης Οικονομόπουλος.

Η εκδήλωση πλαισιώθηκε από καλλιτεχνικό πρόγραμμα που επιμελήθηκε ο συνθέτης Β. Μακridης, ο οποίος και

δημήθνη τη χορωδία και ορχήστρα του ΕΜΠ.

Στο καλλιτεχνικό μέρος, η ηθοποιός Θάλεια Καλλιγά απήγγειλε με μοναδικό τρόπο τα ποιήματα «Προφητικός» του Κωστή Παλαμά και «Το πανανθρώπινο εμβατήριο της Ελλάδος» του Άγγελου Σικελιανού, η δε μακή χορωδία και ορχήστρα του ΕΜΠ συμμετείχε στην εκδήλωση με το δημοτικό «Η κλέφτικη ζωή» (Solo) η φοιτήτρια Ευαγγελία Ανδρονίκου) και «Ελλάδα» σε ποίηση Φ. Σαραντόπουλου και μουσική Κ. Χάγιου και έλλεισε την εκδήλωση με τον Εθνικό Ύμνο.

Ευχάριστη έκπληξη προκάλεσε η συμμετοχή του Χορευτικού Τομέα του Μουσικού Τμήματος ΕΜΠ, που σε πρώτη εμφάνιση χόρευσε 4 παραδοσιακούς ελληνικούς χορούς. Οι νεαροί σπουδαστές, που με μοναδική ζωντάνια και χάρη χόρευαν την Καραγκούνα, το Ζαγορίσιο, τη Γενοβέφα και τον Αντικριστό χορό Παραμυθιά, προκάλεσαν έντονο ενθουσιασμό και απέσπασαν θερμό παρθεταμένο χειροκρότημα για την άψογη εμφάνισή τους.

Στη συνέχεια, παραθέτουμε τον πανηγυρικό της ημέρας, που εκφωνήθηκε

«Στις 29 Μαΐου του 1453 έπεσε η αυλαία ενός δράματος, το οποίο έμελλε να έχει καταλυτικές συνέπειες για τη μετέπειτα πορεία του Ελληνισμού, αφού πέραν των άλλων τραγικών επιπτώσεων, το Ελληνικό έθνος είχε την κακή μοίρα να κυριαρχηθεί από απαίδευτο δεσπότη, σε εποχή κατά την οποία η Ευρώπη ευρίσκει στο κατώφλι της Αναγέννησας, και να στερηθεί της προόδου που σημειώθηκε με την καταπληκτική άνθηση των γραμμάτων και των τεχνών, στέρηση της οποίας θα φθοροποιά ίχνη μπορεί κανείς εύκολα να διακρίνει και στη σημερινή Ελληνική Πολιτεία. Πράγματι, η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως δεν σήμανε μόνο την έναρξη μιας μακροχρόνιας και οδυνηρής για τον Ελληνισμό περιόδου. Υπήρξε ταυτόχρονα και το τραγικό τέλος της θλιβερής εκείνης εποχής κατά την οποία είχε υπονομευθεί καιρίαι ο οικονομικό και πολιτικό μέλλον του Γένους. Ήδη από τον 13ο και 14ο αιώνα, είχαν αρχίσει να δημιουργούνται καταστάσεις οι οποίες θα επηρέαζαν αποφασιστικά την τύχη των Ελλήνων στις επόμενες εκατονταετίες. Είναι αλήθεια, και ο καθένας ας κάνει τις οποιεσδήποτε συγκρίσεις και τους παραλληλισμούς του, ότι ο Ελληνικός κόσμος είχε διασπασθεί και διαμοιρασθεί, οι ειρηνικές ή βίαιες διεισδύσεις αλλοφύλων από το Βορρά και την Ανατολή είχαν προκαλέσει σε σημαντικό βαθμό εθνολογική αλλοτρίωση και σύμπτυξη, ενώ οι αναστατώσεις από τις αλληπάλληλες πολεμικές κρίσεις και τη χρονία εσωτερική αναταραχή, είχαν αποτέλεσμα, όχι μόνο τον αποπροσανατολισμό του από τους βασικούς στόχους του, αλλά και τη δραματική δημογραφική του συρρίκνωση.

Από την άλλη πλευρά, η δημιουργία σοβαρών κοινωνικών κρίσεων και η εμπορική διείσδυση της χριστιανικής Δύσεως στα σημαντικότερα λιμάνια και εμπορικά κέντρα της Ελληνικής Ανατολής, είχε ήδη περιορίσει ασφυκτικά τις δυνατότητες οικονομικής δραστηριότητας των Ελληνικών Κοινωνιών, ενώ οι θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές αντιθέσεις είχαν οδηγήσει σε ιδεολογική σύγχυση που επέτεινε την πολιτική ακαταστασία και τις κοινωνικές αναταραχές.

Εξ άλλου, οι κατακτήσεις των Οθωμανών στη Μ. Ασία, και η ραγδαία προέλασή τους στη Βαλκανική χερσόνησο, που εγκαινιάστηκε με την κατάληψη της Καλλιπόλεως (1354) και εξασφαλίστηκε με τις αποφασιστικές

τουρκικές νίκες στη Νικόπολη (1389) του Κοσσυφοπέδιου (1389 και 1448) και τη Βάρνα (1444), είχαν ήδη καταδικάσει και τους εναπομείναντες ασθενικούς θυλάκους της Ελληνικής αντιστάσεως στη Θράκη, την Πελοπόννησο και την Τραπεζούντα. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η τελική εξόριση του Μεχμέτ Β' εναντίον της Βασιλεύουσας, επεσφράγισε απλώς ένα κύκλο στρατιωτικών γεγονότων τα οποία είχαν με μαθηματική ακρίβεια προδιαγράψει τη μετέπειτα πορεία των πολιτικών πραγμάτων.

Ωστόσο, το ίδιο το γεγονός της αλώσεως και όσα συνέβησαν στους επόμενους αιώνες, έχουν κεφαλαϊώδη σημασία, τόσο για τη διαμόρφωση του νέου Ελληνισμού όσο και για τη Βαλκανική και γενικότερα Ευρωπαϊκή ιστορία. Και οι επιπτώσεις αυτές θα είναι αισθητές, τόσο στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, όχι μόνο κατά την περίοδο που εδραιώθηκε η Οθωμανική αυτοκρατορία αλλά και σε μεταγενέστερες εποχές. Για τους Οθωμανούς, η άλωση α-

πετέλεσε την τυπική νομομοποίηση της επικρατησέως τους σε βάρος της Ελληνικής αυτοκρατορίας. Ο Σουλτάνος απέκτησε μία πρωτεύουσα με παγκόσμια ακτινοβολία και μοναδική στρατηγική και πολιτική σημασία. Η επιτυχία αυτή ολοκληρώθηκε με την ενσωμάτωση των λειψάνων της Βυζαντινής Πελοποννήσου (1460) και της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας (1461), ενώ η σταδιακή ενσωμάτωση στο Οθωμανικό κράτος (1455-1664) των λατινικών - Βενετικών κυρίως - κτήσεων της Ανατ. Μεσογείου, η επέκταση των συνόρων πέραν του Δουνάβειου, και η παγίωση της κυριαρχίας του Σουλτάνου στη Μ. Ασία και τη Μέση Ανατολή, εξασφάλισε τη γεωγραφική, τουλάχιστον, ενότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Από οικονομική άποψη, η επικράτηση στο Στενά και η εξάπλωση στις παραγωγικότερες περιοχές της Αν. Μεσογείου, έδωσε στους Οθωμανούς τη δυνατότητα να εκμεταλλευθούν αστείρευτες πηγές αγαθών και ανθρωπίνου

δυναμικού, ενώ η ενσωμάτωση των εμπορικών σταθμών της Βενετίας στη Ν.Δ. Πελοπόννησο (Μεθώνη - Κορώνη 1500) και αργότερα, το 1516, των σπουδαιότερων μεταπρατικών, κέντρων της Συρίας και της Αιγύπτου, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για τη μετατόπιση των εμπορικών αττηριών που ακολουθούσε ως τότε το ιταλικό κυρίως μονοπώλιο προς τα Βαλκάνια και το Βόσπορο.

Για τους Έλληνες, η άλωση και όσα γεγονότα ακολούθησαν, αποτελούν την περισσότερο κρίσιμη και σκοτεινή φάση της νεώτερης ιστορίας τους. Ο Ελληνισμός, αποκεφαλισμένος και αποπροσανατολιστος μέσα στο χάος και το αδιέξοδο των αλληπαλλήλων καταστροφών, εισερχόταν με αισθητά μειωμένη αντοχή σε μία περίοδο μακροχρόνιας δοκιμασίας η οποία επηρέασε αποφασιστικά την ιστορική του μοίρα.

Καίρια σημασία είχε η ίδια η απώλεια της Κωνσταντινουπόλεως. Όσο διαρκούσε η άμυνά της, οι ελπίδες για μια ενδεχόμενη αναζωπύρωση της αντιστάσεως κατά της Τουρκικής πλημμυρίδας, τώνωναν ως ένα σημείο την αντοχή των χριστιανικών πληθυσμών.

Όπως θα πει πριν από την άλωση ο λόγιος μοναχός Ιωσήφ Βρυέννιος «Ταύτης της πόλεως ισταμένης και η πίστις ακράδαντος, εδαμρισθείσης δε ή αλούσης, άπερ Χριστέ μου μη γένοιτο, ποία έσται ψυχή κατά πίστιν ακλόνητος». Πράγματι, μετά την πώση της Βασιλεύουσας, και τα κρούσματα αλλαξοπιστίας εντάθηκαν, κυρίως υπό την πίεση φοβερού εξαναγκασμού, και οι πιθανότητες Χριστιανικής αντεπίθεσως μειώθηκαν στο ελάχιστο. Στο εξής, οι προσδοκίες των Ελλήνων για την εθνική τους αποκατάσταση, θα περιοριστούν κυρίως σε παρηγορητικές προφητείες και θρύλους, που εντότοις θα θρέψουν τη λαϊκή φαντασία και θα απαλύνουν την απελπισία των κλονισμένων λαϊκών μαζών, ή σε ουτοπικά, κατά κανόνα, σχέδια ενόπλων επεμβάσεων ξένων δυνάμεων ή τέλος σε μεγαλεπίβολες και αισιόδοξες προσδοκίες εκχριστιανισμού ή εξελληνισμού των αλλοπίστων κυρίαρχων.

Μέσα στη μειζώνα περιοχή της Κων/πόλεως, οι Έλληνες κατόρθωσαν συσπειρωμένοι πάντοτε, να αναπτύξουν, ήδη από τα τέλη του 15ου αιώνα, κυρίως όμως από τα μέσα του 16ου, ενθαρρυντική οικονομική και πολιτιστική δραστηριότητα. Μέσα στο πεδίο αυτό, αναζητούν δυνατότητες προκειμένου να αναλάβουν για λογαριασμό του υπόδουλου γένους κάποιο ρόλο, έστω και στα περιορισμένα πλαίσια των

σχέσεών τους με τους αλλόθρησκους κυρίαρχους.

Αντίθετα με τους Έλληνες της Κωνσταντινουπόλεως και της Προποντίδος, το Ελληνικό στοιχείο που ζούσε σε άλλες περιοχές αντιμετώπιζε ιδιαίτερα δυσχερείς συνθήκες, με αποτέλεσμα να σημειώνεται απογύμνωση ωρισμένων περιοχών από τον πληθυσμό τους και ομαδική μετακίνηση προς ασφαλέστερους τόπους, ιδίως τα ορεινά καταφύγια και τα αστικά κέντρα.

Λιγότερο ζοφερή ήταν η εικόνα στην Καππαδοκία, στα Β. και ΝΑ παράλια της Μικράς Ασίας και στον Πόντο, όπου οι εκεί πληθυσμοί κατόρθωναν να διατηρούν ως ένα βαθμό τον Ελληνικό τους χαρακτήρα και να διαφυλάττουν τη Βυζαντινή τους παράδοση, ενώ σε ορισμένα μέρη το Ελληνικό στοιχείο ενισχύθηκε με τις μεταναστεύσεις από το Αιγαίο και την Ηπειρωτική Ελλάδα.

Την όλη κατάσταση επιδεινώνουν οι δημογραφικές αφαμιάξεις, τα παιδομαζώματα, οι αλληπάλληλες επιδρομές, οι επιδημίες, οι αιτοδίες, οι εποίκιοι Τουρκομανικών, κυρίως, φυλών και η έλλειψη πνευματικών ηγετών και παιδείας. Πράγματι, με τη φυγή των πιο διακεκριμένων λογίων προς τη Δύση, η παιδευτική παράδοση περιορίσθηκε δραματικά, σε ελάχιστους μόνο πηγήνες, με αποτέλεσμα την πλήρη σχεδόν εκπαιδευτική αποδιοργάνωση. Όσες προσπάθειες εγένοντο προς την κατεύθυνση της εκπαίδευσως ήταν διάσπαρτες, άниσες, πρόχειρες και ανυπόμονες.

Όπως θα παρατηρήσει ο Γεννάδιος Σχολάριος, πρώτος Πατριάρχης μετά την άλωση:

«Της των λόγων τέχνης αμελουμένης, ου μόνον σοφίας και μαθημάτων κινδυνεύομεν στερηθήναι αλλά και την φωνήν ημών αγνοήσαι».

Όμως η Ελληνική εκπαίδευση άρχισε και πάλι να τώνεται από τα τέλη του 16ου αιώνα, ενώ από τις αρχές του 17ου αιώνα τα εκπαιδευτήρια άρχισαν να πολλαπλασιάζονται και να βελτιώνονται, με την εμφάνιση των πρώτων διδασκάλων του γένους, και να τυπώνονται, κυρίως στη Βιέννη και τη Βενετία, βιβλία και άλλα βασικά εγχειρίδια. Και μολονότι η στάθμη της παιδείας δεν θα περιοριστεί αισθητά των απαιδευσίων των μεγάλων μαζών, ωστόσο, μπορεί κανείς να διακρίνει τα ευοίωνα σημάδια που θα οδηγήσουν στον εκπαιδευτικό οργανισμό του 18ου αιώνα και των πρώτων δεκαετιών του 19ου.

Πράγματι από το 1780, οπότε αρχίζει ουσιαστικά η περίοδος του Νεοελληνικού διαφωτισμού, είχε δημιουργηθεί

σε μεγάλη έκταση η υποδομή της εκπαίδευσης με την εκτεταμένη ίδρυση κοινών σχολείων. Κατά την περίοδο αυτή, παρέχονται τρεις κύκλοι γνώσεων. Ο πρώτος, ο καλύτερος, παρέιχε τη στοιχειώδη μόρφωση (είναι το λεγόμενο σχολείο των κοινών και ιερών γραμμάτων) ο δεύτερος, ο μέσος την Ελληνοπαιδεία, δηλ. την τεχνολογία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, και είναι το λεγόμενο Ελληνικό σχολείο, και ο τρίτος, παρέιχε τη μελέτη της φιλοσοφίας και των επιστημών. Ο πρώτος κύκλος παρουσιάζεται συνήθως ανεξάρτητος, ενώ ο δεύτερος μπορεί να αποτελέσει προέκταση του πρώτου, ανάλογα με τις δυνατότητες που προσφέρει η σχολή. Κανονικά όμως, είναι συνδεδεμένος με τον τρίτο, του οποίου αποτελεί προπαρασκευαστικό τμήμα. Σε πολλές περιπτώσεις συνυπάρχουν και οι τρεις κύκλοι κάτω όμως από την ίδια στέγη. Ο τύπος της σχολής αυτής ή και γενικότερα του μέσου και ανώτερου κύκλου εμφανίζει και μεγάλη ποικιλία ονομασιών, όπως φροντιστήριο, παιδαγωγείο, Μουσείο, Ελληνομουσείο, Λύκειο, Ακαδημία, Κολλέγιο, τίτλο που εκφράζουν περισσότερο φιλοδοξίες παρά διαφοροποιήσεις εκπαιδευτικού περιεχομένου.

Η κτηριακή εγκατάσταση των σχολείων της τουρκοκρατίας παρουσίασε πολλές όψεις. Αρχικά δεν δημιουργήθηκε πρόβλημα, ιδίως για τα κοινά σχολεία, δεδομένου ότι εχρησιμοποιούντο ναοί, μοναστήρια ή άλλα μεμονωμένα οικήματα. Με τη διάγκωση όμως του αριθμού των μαθητών, κατέστη αναγκαία η επέκταση των λειτουργούντων σχολείων και η ανέγερση νέων, πολλά των οποίων προήρχοντο από δωρεές.

Το 1729 ο πλούσιος έμπορος Μαυρολάκης Καστοριανός «καταλάβον τον εν τη νήσω Πάτω φροντιστήριο των Ελληνικών Μαθημάτων πλήθει μεν μαθητών, την οίκησιν δε ουκ εξαρκούσαν, ανήγειρε εκ βάθρων ιδίαις δαπανήμασιν έτερον σχολείον ικανόν και ευμέγεθες και καταλύματα ικανά και ευρύχωρα και περιοχόν εξαρκούσαν». Εξ άλλου, οι ανάγκες σε διδακτικό προσωπικό είναι μεγάλες και οι δυνάμεις ολιγάριθμες. Η επιτακτική ανάγκη καλύψεως των αναγκών δεν επιτρέπει τον καθορισμόν προσόντων. Αρχεί ο δάσκαλος να είναι έμπειρος. Σταδιακά όμως τα κενά καλύπτονται και αρχίζει η άνθηση των ανωτέρων σχολών που ιδρύθηκαν ή αναμορφώθηκαν στον Ελληνικό χώρο, κυρίως με το μόχθο πλουσιών εμπόρων και φωτισμένων Φαναριωτών. Οι σχολές αυτές, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι ονομαστές σχολές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, ορισμένων νησιών του Αιγαίου, της Κωνσταντινουπόλεως και της Σμύρνης, προσέθησαν την παιδεία και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την επιτυχία της εξεγέρσεως.

Σταδιακά οι Οθωμανοί γίνονται περισσότερο επιθετικοί. Αναζητούν επεκτάσεις, τόσο προς Βορρά όσο και προς Δυσμάς. Οι αντιδράσεις των τότε μεγάλων Δυνάμεων διακρίνονται περισσότερο από ιδιότητα και καιροσκοπισμό. Η Ευρώπη δείχνει απρόθυμη ή και αδύναμη να αντιδράσει αποφασιστικά στην Οθωμανική πίεση και τον επεκτατισμό.

Οι Έλληνες που είχαν αρχικά στηριξει τα περισσότερα σχέδιά τους για την αποτίναξη του ζυγού στις Σταυροφοριακές διακηρύξεις της Δύσεως, απογοητεύονται.

Όμως, αυτή η απογοήτευση θα ενισχύσει την αναδιοργάνωσή τους, θα τονώσει το αγωνιστικό τους πνεύμα, θα ενδυναμώνει την Εθνική τους αυτοπεποίθηση και θα διευρύνει τις δυνατότητες για οικονομική και πολιτιστική ανάκαμψη, από τις οποίες ξεπήδησαν οι πρώτες αναλαμπές της πνευματικής τους ανόδου.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι με την ενσωμάτωση της Ποδολίας - της περιοχής δηλ. της Ουκρανίας που βρίσκεται ΒΑ του Δνεύστρου και ΝΔ του Δνεύστρου ποταμού - στο τουρκικό κράτος το 1672, η Οθωμανική αυτοκρατορία έφθασε στη μεγαλύτερη εκτασή της. Εκτεινόταν, ανατολικά μέχρι τον Περσικό Κόλπο και δυτικά μέχρι τα παράλια του Αδριατικού πελάγους. Πολύ γρήγορα όμως, ιδιαίτερα μετά την ανεπιτυχή απόπειρα κατάληψης της Βιέννης το 1683, διαφάνηκε η αδυναμία της να επεκταθεί στη Δ. Ευρώπη. Οι συνεχείς και πολυμέτρωτοι αγώνες της και η διακινδύνευση από ανάξιους ηγεμόνες, επέφεραν την εξασθένηση της Τουρκίας και συνετέλεσαν στη σταδιακή απώλεια εδαφών της.

Από τους πολέμους μεταξύ των ετών 1683 και 1699, η Τουρκία έχασε μεγάλο τμήμα της Ουγγαρίας, την Τρασυλβανία, την Ποδολία, την Πελοπόννησο, τη Λευκάδα, την Αίγινα και μέρος της Δαλματίας. Αργότερα, το 1715, οι Τούρκοι ανακατέλαβαν την Πελοπόννησο και έγιναν κύριοι της Τήνου, του μοναδικού νησιού του Αιγαίου που μέχρι τότε είχε παραμείνει υπό Βενετική κυριαρχία. Από τον επόμενο χρόνο, 1716, και μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, οι Αυστριακοί απώθησαν τους Τούρκους από το Δούναβη, κατέλαβαν

την υπόλοιπη Ουγγαρία και εδάφη της Σερβίας και της Βλαχίας.

Στο σημείο αυτό θα κάνουμε μια μικρή αναδρομή. Με την έξαρση του οθωμανικού επεκτατισμού, τα βενετικά και τα άλλα φράγματα φρούρια στην Ανατολική Μεσόγειο, έπεσαν το ένα μετά το άλλο. Μετά την κατάληψη της Ρόδου το 1522, ακολούθησε η πτώση της Μονεμβασιάς, του Ναυπλίου και άλλων φρουρίων της Πελοποννήσου. Μετά την κατάληψη της Κύπρου, το 1571, η Κρήτη απέμεινε ως το μοναδικό χριστιανικό προπύργιο στην Ανατολή. Όχι μόνο η Βενετία, αλλά ολόκληρη η χριστιανική Ευρώπη έδωσε εκεί τη μάχη εναντίον της Τουρκικής απειλής. Γι' αυτό ο Κρητικός πόλεμος, που άρχισε το 1645 και τέλειωσε το 1664 με την πτώση του Χάνδακος, του σημερινού Ηρακλείου, πήρε τεράστιες διαστάσεις. Έγινε το θέατρο της συγκρούσεως, όχι μόνο δύο αντιπάλων δυνάμεων αλλά ουσιαστικά δύο αντιθέτων κόσμων. Αφορμή για την κήρυξη του Κρητικού πολέμου έδωσε κατά το 1644 η προσβολή τουρκικού πλοίου από μικρή ναυτική δύναμη ιπποτών της Μάλτας, οι οποίοι αιχμαλώτισαν τουρκικές οικογένειες που πήγαιναν στη Μέκκα για προσκχήνυμα. Το γεγονός προκάλεσε την οργή της Πύλης, κι επειδή οι επιδρομείς είχαν καταφύγει στην Κρήτη, η Τουρκία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον των Βενετών. Καμιά διπλωματική ενέργεια δεν μπόρεσε να αποτρέψει τα πολεμικά γεγονότα που εξελίχθηκαν με ραγδαίο ρυθμό. Το 1645 οι Τούρκοι κατέλαβαν τα Χανιά και τον επόμενο χρόνο το Ρέθυμνο.

Η πολιορκία του Χάνδακος άρχισε το Μάιο του 1648 και κράτησε 21 ολόκληρα χρόνια, ως το Σεπτέμβριο του

1669, μοναδική ίσως περίπτωση στην παγκόσμια ιστορία.

Στο πλευρό των Βενετών αγωνίσθηκαν και οι Έλληνες, γιατί η Κρήτη υπήρξε μετά την άλωση ο συνεχιστής της Βυζαντινής παραδόσεως. Η τέχνη, η λογοτεχνία και γενικά ο πολιτισμός γνώρισαν στην Κρήτη ξεχωριστή ακμή.

Ο μακροχρόνιος όμως πόλεμος και η επικράτηση των Οθωμανών στην Κρήτη, έπληξε καιρίαι την πολιτιστική εξέλιξη της μεγαλονήσου, αφού την ανέκοψαν επάνω στην άνθησή της. Αλλά αν η Κρήτη υποχρεώθηκε κι αυτή να περάσει στο στείο Οθωμανικό ζυγό, κατάφερε εν τούτοις να μεταλαμπαδεύσει, έστω και μέρος της πολιτιστικής της κληρονομιάς.

Πράγματι, πριν ακόμη τελειώσει ο πόλεμος, έφθασαν στα Ιόνια νησιά οι πρώτοι Κρητικοί πρόσφυγες που μεταφύτευαν στις νέες πατρίδες τους τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία του πολιτισμού τους.

Έτσι, τα νησιά του Ιονίου, αφού αξιοποίησαν αυτή την παράδοση, θα διαχετεύσουν αργότερα ένα μέρος της στις απέναντι τουρκοκρατούμενες Ελληνικές περιοχές, υποβοηθώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εκεί ανάπτυξη αναλόγων δραστηριοτήτων. Ουσιαστικά μετά την πτώση του Χάνδακος άρχισε να εκδηλώνεται σταδιακά κάμψη της δυνάμεως της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ως συνέπεια κυρίως των πολέμων που προαναφέρθηκαν. Ο ρόλος της στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής ιστορίας θα είναι πια δευτερευόν. Παράλληλα, εντείνονταν τα φαινόμενα εσωτερικής παρακμής στην κεντρική εξουσία, στην επαρχιακή διοίκηση, το στρατιωτικό οργανισμό και στο οικονομικοκοινωνικό σύστημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες κατόρθωσαν να επωφεληθούν από τις συνθήκες αυτές και να βελτιώσουν σημαντικά την κατάστασή τους. Από τις αρχές του 18ου αιώνας, οι Έλληνες διορίζονται, όχι μόνο μεγάλοι διεργηνείς της Πύλης και του Στόλου, αλλά και ηγεμόνες της Μολδαβίας και Βλαχίας, ενώ στην ίδια περίοδο ακμιάζουν οι θεσμοί αυτοδιοικήσεως των ελληνικών πληθυσμών.

Από τα μέσα του 18ου αιώνας σημειώνεται ραγδαία οικονομική άνοδος των Ελλήνων, οι οποίοι εκμεταλλεύθηκαν τις ευνοϊκές συγκυρίες των διεθνών γεγονότων και σημείωσαν μεγάλες επιτυχίες, ιδιαίτερα στο εμπόριο και τη ναυτιλία.

Παράλληλα με την οικονομική άνοδο σημειώθηκε μεγάλη πολιτιστική πρόοδος. Ιδρύθηκαν νέα σχολεία, βιβλία κυκλοφορούσαν σε μεγάλους α-

ριθμούς και διευρύνονταν ο κύκλος των μορφωμένων Ελλήνων. Συγχρόνως δεν έπαισαν να αγωνίζονται για την αποτίναξη του ζυγού. Συνέπραξαν με τους Βενετούς και τελικά στράφηκαν προς την ισχυρή, ομόδοξη Ρωσία που τη θεώρησαν ως φυσικό σύμμαχο και προστάτη. Προς το τέλος του 18ου αιώνα στράφηκαν και προς τη Γαλλία, επωφελομένοι της ανανεωτικής ζωογόνου πνοής της Γαλλικής επανάστασης του 1789.

Στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, οι Έλληνες είχαν σημειώσει μεγαλύτερες ακόμη προόδους στην οικονομία και τα γράμματα, διέβηταν έμπειρα στελέχη για πόλεμο στην ξηρά και τη θάλασσα, κατείχαν υψηλές θέσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και σε άλλες χώρες, ενώ η εκκλησία που στάθηκε πάντα στο πλευρό των υποδούλων μαζών και συνέβαλε αποφασιστικά στην προετοιμασία της Επαναστάσεως, είχε αποκτήσει τεράστια ακτινοβολία.

Οι Έλληνες είχαν πλέον αποκτήσει αυτοπεποίθηση. «Η είναι βέβαιο ότι ενεργείται της Ελλάδος η αναγέννησις ή δεν είναι τίποτα βέβαιο εις τον κόσμον» θα γράψει ο Α. Κοραΐς στις αρχές του 19ου αιώνα.

Οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ελευθερίας είχαν πια ωριμάσει. Απέμενε η οργανωτική προετοιμασία, έργο που ανέλαβε και πραγματοποιήσε η αξιοθαύμαστη Φιλική Εταιρεία.

Η Ελληνική επανάσταση, συνέπεια και απόρροια, ως ένα βαθμό, της ωριμάνσεως των συνθηκών, είναι το ενδοξότερο και σπουδαιότερο γεγονός της ιστορίας του νεώτερου Ελληνισμού. Προετοιμασμένη από τη Φιλική Εταιρεία πέτυχε ύστερα από εννέα-χρονο αγώνα εναντίον αντιπάλου συντριπτικά ισχυρότερου, να πραγματοποιήσει έστω και μερικώς το σκοπό της, με τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους.

Το 1821 η Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ακόμη ισχυρότατη, και ενώ στην Ευρώπη επικρατούσε το πνεύμα της Ιερής Συμμαχίας που διαμορφώθηκε μετά την ήττα του Ναπολέοντος το 1814, ο Αλ. Υψηλάντης κήρυξε από το Ιάσιο την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία.

Ο αγώνας εκεί κράτησε 9 μήνες και τελείωσε με τη συντριβή των επαναστατών, οι οποίοι όμως είχαν δώσει στο Δραγατσάνι δείγματα των ηρωικών πράξεων που θα επακολουθούσαν.

Στην Ελλάδα η Επανάσταση ευδοκίμησε. Ύστερα από πολυάριθμες συγκρούσεις στην ξηρά και τη θάλασσα,

ελευθερώθηκαν μεγάλες περιοχές. Στο τέλος του 1821 η Επανάσταση είχε εδραιωθεί στη Νότιο Ελλάδα. Κατά το 1822 και 23, με την συντριβή της στρατιάς του Δράμαλη από τον Κολοκοτρώνη, την ανατίναξη της Τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη και πολλές άλλες νίκες, η Επανάσταση είχε σταθεροποιηθεί.

Το 1824 άρχισε μία κάμψη εξ αιτίας δύο εμφυλίων πολέμων και των συντομισμένων επιχειρήσεων Τούρκων και Αιγυπτίων, ενώ το 1825 ο Ιμπραχίμ αποβίβαστηκε στην Πελοπόννησο με ισχυρές δυνάμεις. Παρά τη σφοδρή αντίσταση των Ελλήνων και τις επικές θυσίες στη Σφακηρία, το Μανιάκι και άλλες περιοχές, ο Ιμπραχίμ προχώρησε συστηματικά στην κατάληψη των επαρχιών της Πελοποννήσου, ενώ ο Κολοκοτρώνης συνέχιζε με ανταρτοπόλεμο.

Τον ίδιο χρόνο άρχισε η συγκλονιστική πολιορκία του Μεσολογγίου, που οδήγησε στην ηρωική έξοδο τον Απρίλιο του 1826. Σύντομα έπεσε όλη η Στερεά Ελλάδα.

Οι στρατιωτικές συνέπειες ήσαν βαρύτερες, αλλά ο στρατηγικός νους του Καραϊσκάκη κατώρθωσε να αναστήσει την Επανάσταση στο μεγαλύτερο μέρος της Στερεάς.

Εν τω μεταξύ, ο επικός αγώνας είχε συγκινήσει τη διεθνή κοινότητα. Ξέσπασε ένα κύμα Φιλελληνισμού που επηρέασε αποφασιστικά και τις Κυβερνήσεις της Ευρώπης, με αποτέλεσμα να προσεγγίσουν οι απόψεις της Ρωσίας και Αγγλίας και να υπογραφεί το 1826 το πρωτόκολλο της Πετρούπολης, στο οποίο προσχώρησε ουσιαστικά και η Γαλλία με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου το 1827.

Οι Τούρκοι όμως εξακολουθούσαν να κατέχουν τη Στερεά. Ο λαός λιμοκτονούσε, η διοίκηση είχε παραλύσει. Στο τέλος του 1827, η Ελληνική επανάσταση βρισκόταν σε σημείο εξαντλήσεως. Με τη φωτισμένη όμως διακυβέρνηση του Ι. Καποδίστρια, από τις αρχές του 1828, η κατάσταση άλλαξε άρδην. Η τάξη αποκατεστάθη, οι ένοπλες δυνάμεις ανασυντάχθηκαν και ανεκατελήφη η Στερεά. Το Φεβρουάριο του 1830 αναγνωρίστηκε το ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος.

Η Ελληνική επανάσταση τελείωσε με νίκη. Όμως, εκατοντάδες χιλιάδες Ελλήνων χάθηκαν στα πεδία των μαχών, από την πείνα και τις κακουχίες, τους διωγμούς και τις σφαγές. Ωστόσο η Ελληνική επανάσταση με τη μακρά διάρκειά της και τις κορυφαίες στιγμές της, προβάλλει ως ιστορική εποποιία και θρίαμβος της Ελευθερίας.

Σήμερα, 500 και πλέον χρόνια μετά την Άλωση, ανάλογα απειλητικά νέφη σωρεύονται στον ουρανό της Ελλάδας ενώ πολλές από τις επικρατούσες συνθήκες μοιάζουν απαράλλακτες μ' εκείνες που οδήγησαν στην τραγωδία. Όσοι δεν το αντιλαμβάνονται είτε υποκρίνονται είτε εθελουφλούν.

Θα επαναλάβουμε τα ίδια λάθη; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στην πορεία ζωής των ατόμων και των εθνών διαπράττονται μοιραίως λάθη.

Δυστυχώς, οι εκάστοτε ενδεικνυόμενες ενέργειες και οι ορθές αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν δεν είναι ούτε ορατές ούτε προφανείς.

Στην προκείμενη όμως περίπτωση, η ιστορία έχει καταγράψει τα διαπραχθέντα λάθη και έχει πέραν κάθε αμφισβήτησεως αξιολογήσει τις επιπτώσεις τους. Θα επαναλάβουμε λοιπόν

τα ίδια λάθη όταν η ιστορική καταγραφή τα προβάλλει ως παραδείγματα προς αποφυγή;

Θα είμεθα αυγχώρητοι, όχι μόνο έναντι της μνήμης και των θυσιών των προγόνων μας αλλά και έναντι των επερχόμενων γενεών. Σ' εμάς λοιπόν ε-

ναπόκειται ώστε με ακλόνητη πίστη και ενότητα, εκμεταλλευόμενοι τις εκάστοτε συγκυρίες, να επιτύχουμε ώστε η Ελλάδα στον ανατέλλοντα σε λίγο 21ο αιώνα, να παίξει το ρόλο που της ανήκει, τόσο στο Βαλκανικό, όσο

και στον ευρύτερο Ευρωπαϊκό χώρο».

Πηγές:

Παγκόσμιος Ιστορία (Εκδόσεις Ελευθερουδάκη, 1932).

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Εκδοτική Αθηνών ΑΕ, 1975).

Το '21 και ο Σολωμός

Ομιλητής: Γιάννης Νικολόπουλος

Στις 23 Μαρτίου, οργανώθηκε από το Ε.Μ.Π. στην αίθουσα Τελετών στον Ζωγράφου, εκδήλωση με θέμα «Το '21 και ο Σολωμός» με ομιλητή τον Γιάννη Νικολόπουλο, ο οποίος είναι μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, του Συνδέσμου Ιστορικών Συγγραφέων και ερευνητής στο Κ.Μ.Ε., και έχει συγγράψει και εκδόσει μεταξύ άλλων και 13τομο έργο για τη ζωή και το έργο του Δ. Σολωμού.

Η εκδήλωση περιελάμβανε και έκθεση φωτογραφικού υλικού που παρουσιάστηκε από το αρχείο του κ. Νικολόπουλου. Την έκθεση επιμελήθηκαν οι υπεύθυνοι σύνταξης του ΠΥΡΦΟΡΟΥ και το διεθνές βιβλιοπωλείο «Πατασωτηρίου».

Τον κ. Νικολόπουλο προσφώνησε ο Αντιπρόεδρος ΕΜΠ κ. Κ. Παναγόπουλος, κατά τη διάρκεια δε της ομιλίας, έγινε απαγγελία ποιημάτων του Δ. Σολωμού από τους σπουδαστές ΕΜΠ *Ελισσαίου Βλάχου* (1ο εξ. Τμ. Χημικών) και *Άννα Μανού* (3ο εξ. Τμ. Πολιτικών), που είναι μέλη της Θεατρικής Ομάδας του Μ.Τ. του ΕΜΠ.

Κατωτέρω παραθέτουμε συνοπτική αναφορά του συγγραφέα-ερευνητή Γιάννη Νικολόπουλου, στη ζωή και το

έργο του Εθνικού μας ποιητή Δ. Σολωμού.

«Όταν αναφερόμαστε στον εθνικό μας Ποιητή Διονύσιο Σολωμό, είναι αδύνατο και ιστορικά απαράδεχτο να μην αναφερθούμε και στην Επανάσταση του '21, που στον κοινωνικό, εθνικό, πολιτικό και πνευματικό περίγυρό της βρέθηκε και μεγαλούργησε ο Σολωμός.

Το '21 είναι η πρώτη εθνικοαπελευθερωτική-αυτοκινημοκρατική επανάσταση στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που με τον συγκεκριμένο εθνικό στόχο της έθεσε σε αμφισβήτηση την ενότητά της, με τη συγκρότηση του πρώτου εθνικού κράτους (Νεοελληνικού Κράτους) στα πλαίσια της αχανούς επικράτειάς της.

Ακόμη, η ελληνική επανάσταση εντάσσεται μέσα στα πλαίσια και την κοινωνική και ιδεολογική ατμόσφαιρα της επαναστατημένης Ευρώπης. Φυσικά μέσα στις κατά περιοχή εθνικές ιδιομορφίες της.

Ο Διονύσιος Σολωμός είναι ο κορυφαίος πνευματικός ιδεολογικός και αισθητικός εκφραστής της. Αλλά και δημιουργητής της, που με το σύνολο σχεδόν του πνευματικού έργου του, και ιδιαίτερα με την εθνική επικούρικη ποίησή του, την καταξίωσε αισθητικά και την απαθανάτισε ιστορικά.

Τα βασικά εθνικά προβλήματα της Επανάστασης του 1821 και η αντίστοιχη στάση του Σολωμού απέναντι τους, είναι τα εξής:

1. Το πρόβλημα της εθνικής απελευθέρωσης και εθνικής ανεξαρτησίας, στο οποίο ο Σολωμός με το έργο του και με τη στάση του απάντησε θετικά.
2. Το Οικονομικό πρόβλημα της επανάστασης (το μοίρασμα της γης) το οποίο ο Σολωμός δεν το κατανόησε καθόλου. Η ευγενική καταγωγή του με τη συγκεκριμένη οικονομική βάση της (ο Σολωμός

ήταν κτηματίας με σημαντική περιουσία για την εποχή του) δεν μπορούσε βασικά να του επιρροήσει να πάρει μια θετική στάση.

3. Το πολιτικό πρόβλημα που έκφραζε και την επιθυμία του αγωνιζόμενου λαού για την εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος. Στο πρόβλημα αυτό ο Σολωμός, παρά το γεγονός ότι δεν πήρε ξεκάθαρη θέση ανοιχτή, εντούτοις με τον φιλολαϊσμό του απόδειγνε το σεβασμό του στην εθνική αυτή επιδίωξη του αγωνιζόμενου έθνους.

4. Το πνευματικό πρόβλημα με κυρίαρχα στοιχεία του την αποδοχή και υπεράσπιση του εθνικολαϊκού πολιτισμού μας και της δημοτικής μας παράδοσης, αλλά και κυρίως της δημοτικής γλώσσας. Η θετική εθνική στάση του Σολωμού απέναντι στο τέταρτο αυτό εθνικό πρόβλημα, το πνευματικό-γλωσσικό, ανάδειξε το Σολωμό σε πνευματικό ταγό του '21.

Ο Διονύσιος Σολωμός ήταν γόνος παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας που οι ρίζες της βρίσκονται στο Σαλέρνο της Ν. Ιταλίας, με το όνομα Βαρβολάνοι, στις αρχές ακόμα του 8ου αιώνα. Από και το 715 περίπου, μετανάστευσε ένας κλάδος της οικογένειας στη Βενετία, όπου διέπρεψε και τελικά ανέδειξε έναν Άγιο, έναν πατριάρχη και ένα δόγη. Αυτός ο Δόγης Βαρβολάνος άλλαξε το κακόηχο επίθετό του σε Σαλαμόν και χρησιμοποιήσε φυσικά και σαν οικισμό του, το ψάρι Σολωμό. Αυτό έγινε στις αρχές του 10ου αιώνα.

Αργότερα, τον 14ο μέχρι και τον 17ο αιώνα, βρίσκουμε τους Σολωμούς στην Κρήτη, Σητεία και Ηράκλειο (Χάνδακα), όπου στάθηκαν στο πλευρό των Βενετών σε όλους τους πολέμους που είχαν εξαπολύσει οι Τούρκοι ενάντια στους Ενετούς για να καταλάβουν την